

Towarzystwo Naukowe Plockie
Biblioteka im. Zielińskich
Plac Narutowicza № 2
09-402 PŁOCK

Materiały Władysława Smoleńskiego

5-1

Polska Macierz Szkolna

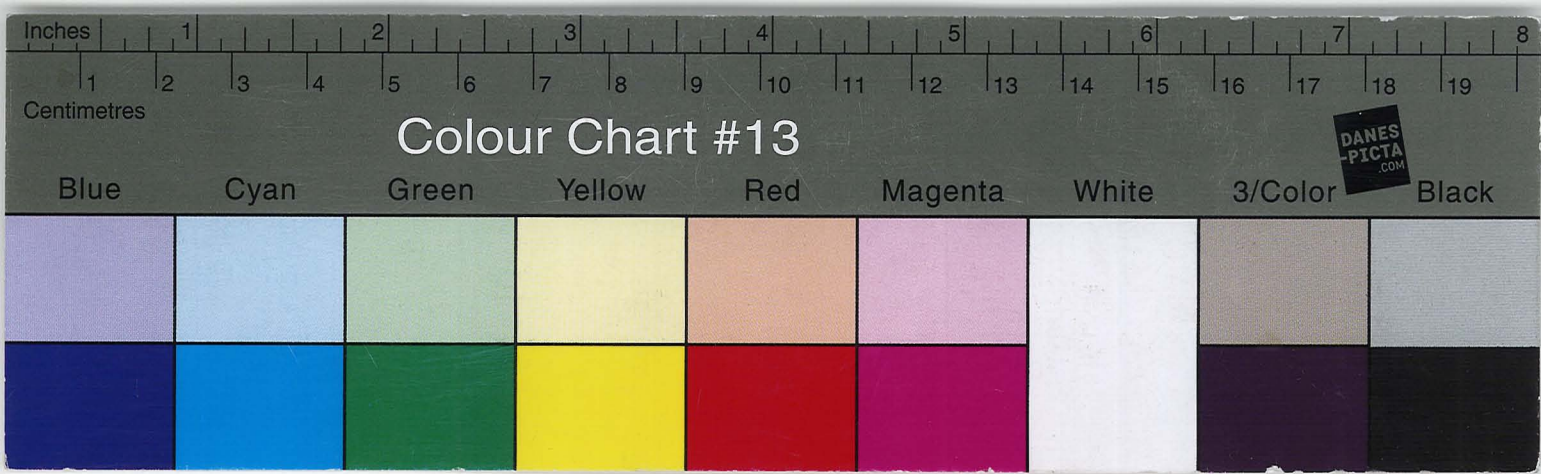
Przemówienia i odezwy W. Smoleńskiego

B.d. ,1908

5/6

56

Z pisma Jamniska Polki Maciej Serolnej. 16 1.

(Przemówienie ~~na~~ na posiedzeniu Komisji, dnia 24 styżnia 1908)
(nadzwyczajnego zjazdu ogólnego)

Wielkiej niedoli, w którą, zapochłysty nas własne winy i cudze zbrodnie, szukaliśmy zawsze ratunku w wytworzeniu i wprowadzeniu rasobów moralnych za pomocą oświaty. Reforma szkolna Kararskiego budziła w nas nadzieję świadomości stać jakiegoś brzoisty, i wskazywała drogę do dźwignięcia się z upadku. Twórcy i sterownicy Komisji edukacyjnej: Chreptowicz, Ignacy Potulski, Kocubaj, Pivarnowicz, Adam Bartwyszki uczęszczali za pomocą szkoły ducha obywatelskiego, na którym oparto się nasze odrodzenie moralne w czasach przeobrażeń. Prace: Bartwyszkiego, Świądeckich, Cackiego na Litwie i Rusi, Stanisława Kusza Potulskiego w Księstwie warszawskim i Księstwie polskiem, praca i wielkie natchnienie Komisji edukacyjnej, nie tylko utrwalały byt narodowy, lecz przygotowywały nas do współudziału w dorobku kulturalnym wresznie narodu. Pochodnia światła starożytności naszego bytu moralnego i sprowadzała nas z cywilizacją powszechną.

Idea szkoły polskiej była tem żywością, że ogarniała swym światłem warstwy niemieckie i chady wiejskie, wszystkie lud polski. Zapoczątkowała to do niej Komisja edukacyjna; Potulski zaś, jako prezes Izby edukacyjnej w Księstwie warszawskim, a minister oświecenia w Księstwie polskiem, budowniczy szkoły ludowej doprowadził do organizacji imponujących. Gdzie ludowa praca na słabychi strasie oświecenia. Na uświadomieniu obywatelskiem nas fundował przyszłość polską, oświada powszechna powstana, została do wytworzenia tej rasy wszystkich warstw społecznych sprężystości moralnej, bez której naród, natury swojej byt, musi zrezygnować z nadziei zwycięstwa.

Za stęch czasu panowania obywatelskiego rządowego, który Potulskiego uważał za stanowiska ministra oświecenia; za gorczych języc, — w upadku powstania listopadowego, kiedy zaczął Kocubaj system kształcenia polskości, — szkoła ludowa skarała, została na ogół. Z wielkiej ludowej Potulskiego uczęszczali calednie szereg, tu i tamże utracimując się z Tarki inicjatywę powstania lepszego synów Polki.

Trzydziestoletnie morze systemu rabijania świadomości narodowej rozprysła na chwily bitykawica reformy szkolnej margrabiego Wielkopolskiego. Wyjechał ona z żywych języc tradycji Komisji edukacyjnej oparta na nieprzestającej pomocy Kocubaja, Bartwyszkiego, Świądeckich i Potulskich.

17 2.

Powolana do życia szkoła ludowa, polska, emigracyjna, organizacja i realizacja z celowością i wychowaniem narodowego. Reprezentuje szkolnej wielopolskiej, tak samo jak pracom jego wielkich poprzedników, przyniesie ta myśl uświadomienia ludu i respolania moralnego wszystkich warstw społecznych.

Po skutecznym powstaniu styczniowego przybytki szkoły polskiej przekształcono na tabularnego rusyfikacyjnego. Celem szkoły, kierowanej przez fanatyzm państwowy rusyjskiej, przez ludzi niekulturalnych i edemokratyzujących, było rabianie polskości. Szkoła ludowa, zmniejszona przez rząd, straciła miejsce przed wpływami inteligencji krajowej, stała się jaskinią, w której mroczkach dostrzegano niebezpieczeństwo młodych pokoleń. Potworność następnego tego systemu, budującego duszę ludu polskiego przez tak ostentacyjną, pryncypialną mądrość w końcu samych sterowników państwowości rusyjskiej.

Królestwo polskie, które w początkach ery komunistycznej mogło pod względem szkolnictwa ludowego mierzyć się z kulturalnymi państwami europejskimi, po ostatnim przesłaniu gospodarki burżuazji rusyjskiej stało się siedliskiem analfabetyzmu. Pod względem liczebności szkół ludowych ma: w Szwajcarii na 350, w Danii na 450, w Niemczech na 700, w guberniach rosyjskich, mających sam rząd ziemski, na 1500. Tymczasem Królestwo ma jedną szkołę elementarną na 3000 mieszkańców prowincji, a na 4000 ludności miasteczka. W kraju naszym szkoła 3/4 mieszkańców nie umie czytać! Według urzędowego spisu jednorodniowego ludności z 1897 sama Warszawa liczy 318,000 analfabek. To potworność, która jest następstwem nie tylko ubóstwa i głodu, lecz i wartości szkół elementarnych. Lud umiarkowany, gardzący urzędami wyznaczenia i nieprawianiem swych dzieci.

Naszym społeczeństwu uświadomione z bólem i troską, patrzący na wrznięty rusyfikacji. Niemożność przewidzieć jej w sposób legalny, podawaty ludowi pomocy światła drogami tajemniczymi. Dział było pierwszym w tej pracy Katarzyny, która szła zrewolucyjnymi szlakami ludowicy. Wielu i ciężkimi ofiarami skupiono drobne zdobycze kulturalne, w których burżuazji upatrywano niebezpieczeństwo dla państwowości rusyjskiej.

Do długoletniej, a starzej dla kultury polskiej gospodarki rusyfikacyjnej dworzalczyńszczyzny chwili wzrostu w losach szlaków ludowicy. Urzędowa sankcyjność, Polska Katarzyna, powołana do kształcenia ludu i wdrożenia samopomocy społecznej w świetle jawności i kontroli publicznej. Dla inicjatyw prywatnej, która w pracy nad uświadczaniem ludu, uświadzić się musiała do dróg tajemnych, najczerniejszych niebezpieczeństwami, stworzyła się pule działalności legalnej.

imion historycznych, których fortuny uziębły wój chłopski, nie skłapiły dla
 ludu swych skarbu. Nienaj namożni niech nie ciutują, dla niego gorza wdo-
 wiego. Niechaj wzyrcy mający serce polskie, do zapalenia w kraju światła
 przywrócić, si podatkami ofiarą z ducha swego i mienia. Prześnujmy ideały
 Matcey i nie poddawajmy się nażwiśkszości swogoni mienowitowych - zwastpie-
 1880.

Odcisłoby Rady Nadzwyczajnej Zarządu Głównego P.M.S. do społeczeństwa
(Projekt).

W ciężkiej niedoli, w której rozpaczliwy nasz własny los i cięła ubrodnie, zmieszaliśmy
całkowicie w myślowaniu i rozumowaniu rozstrzygnięć moralnych za pomocą swobody. Re-
forma szkolna Konarskiego budziła w nasradzie świadomości, że, jakże go kłamał, i szuka-
ł znane drogi do dirigowania się z upadku. Twórcy i sterownicy Komisji edukacyjnej: Chrop-
towicz, Ignacy Potocki, Kotłada, Pitarowicz, Adam Bractowski uważali za pomocą szko-
ły ducha obywatelskiego, na którym oparto się nasze istnienie moralne w czasach po-
nieszczęsnych. Prace: Bractowskiego, Śniadeckiego, Bractowskiego na Litwie i Gusi, Stanisława
Kostki Potockiego w Kuzetnie warszawskiej i Kuzetnie polskiej, przede wszystkim rat-
chowski Komisji edukacyjnej, nie tylko ukształtowały byt narodowy, lecz przygotowały nas
do współuczestnictwa w dziele kulturalnym i socjalnym. Pochodnia ideała stała się na-
szego bytu moralnego i społecznego nas rozpraszając, powstrzymując.

Idea nowa polskiej była tem ignorancją, że ugałniała nam światem narodziła się
nie i chęć wielkie, - wyrosła lud polski. Zapoczątkowała do, mi Komisji edukacyjnej. Po-
tworzył się, jako proces wby edukacyjnej w Kuzetnie warszawskiej, a minister oświecenia w Kuzet-
nie polskiej, ludność nową ludową doprowadziła do zamiarów imponujących. Gdzieś lud-
ność przekształcała na szlachetny kursie oświecenia. Na świadomości obywatelskiej nas
fundował przygotował polski, oświata powstrzymująca nas do wytworzenia tej
wielkiej myśli, musi wyznaczyć nas w sprawie moralnej, bez której nas, walczyć o mi-
łość, musi wyznaczyć nas w sprawie moralnej.

La w tych czasach panowania absolutyzmu nadwornego, który Potockiego uważał re-
starowała minister oświecenia, za gorzki żal, - po upadku powstania listopadowe-
go, kiedy został Kuzetnie system Kuzetnie polskiej, - szkoła ludowa skazywała wsta-
ła na rozład. W wielkiej budowie Potockiego ukształtowała się, tu i widać uko-
myła się z sobą inicjatywą pożyteczną lepszemu życiu polski.

Trzydziestolecie myśli systemu rabinami świadomości narodowej rozpraszająca na
chwała Wysławicki reformy szkolnej margrabiego Wielkopolskiego. Wzrostła ona z innych
jako trudności Komisji edukacyjnej, oparta się na nieprzepracowanych pomysłach Kotłady,
Bractowskiego, Śniadeckiego i Potockiego. Powstała dożyła szkoła ludowa polska, uszczelniona
organizacją i celowością wychowania narodowego. Reformy szkolnej Wielkopolskiego, tak
samym jak pracą jego wielkich poprzedników, pożyteczna myśl uświadomienia ludu i re-
palansa moralnego wszystkich warstw społecznych.

Do stłumienia powstania styczniowego przybliżyła szkoła polskiej przedstawiła na la-
boratoryjną dyscyplinę. Lelem nową, kierowaną przez fanatyzm państwowości, przez Górcz-
niekulturalnych i demoralizowanych, było oświecenie polskie. Szkoła ludowa, zmonopolizo-
wana przez rząd, straciła prawie przed uprzedzonymi inteligencją krajową, stała się jaskrawą
w ulotki myślowych dostrzegano i nieprzepracowaną między innymi. Podkreślenie następstwa
tego systemu, kierowanego przez lud polski przez rad oświecenia, przesądziło
to w końcu samych sterowników państwowości rozpraszającej.

Kształtowanie polskie, które w porządkach ery konsolidacyjnej musiało pod względem szkol-
nictwa ludowego mierzyć się z kulturalnością państwami europejskimi, po czterdziestu
letniej gospodarkę biurokracji, stało się realizacją analfabetyzmu. Pod wzglę-
dem liczebności szkół ludowych znalazło się poza wyjątkami państwami Europy zachod-
nej, nawet poza niekulturalną Rosją. Jedną szkoła ludowa posiadała: w Norwegii
na 295 mieszkańców, w Szwajcarii na 350, w Danii na 450, w Niemczech na 600, w Ho-
landii na 700, w Anglii na 800, w Prusach na 1000. Tymczasem Kuzetnie ma jedną
szkołę elementarną na 3000 mieszkańców, w której na 4000 ludności mieszka. W Kra-
ju naszym szkoła 3/4 mieszkańców nie umie czytać. Według urzędowego spisu jedno-
dnowego ludności w 1897 sama Warszawa liczy 318,000 analfabetytów. To potworne oja-
wienie jest następstwem nie tylko ubóstwa i ciemności, lecz i wartości szkół elementar-
nych - lud umiał ich, gwałtownie rozsądkiem i nieprzepracowaną myślową.

Wartym społeczeństwu świadomości w bilan i tworzą, państwa na wzajemność rozpraszającej.
Niemożność przedstawiła się w sprawie legalnej, podawaty ludowi przynęty światła drożami
tajemnymi. Dział było poświęcenie w tej pracy Kuzetnie polskiej oświata Kuzetnie polskiej
ludowej. Wielu i ciężkimi ofiarami oświecenia, dobrane zdobyte kulturalne, w ulotkach
biurokracji upadły, niecierpiąc, dla państwowości rozpraszającej.

Co utężyło, a straszyło dla kultury polskiej gospodarce rozpraszającej, doreształiny
ty chwili wzrostnej w latach osiady ludowej. Margaryta sanchoz przemysł, Polska Macieja
szkolna, powstana do Kuzetnie ludu i walczyła samopomocą społeczną w imię jasności
i kontroli publicznej. Dla inicjatyw pożytecznej, która w pracy nad oświata ludową, nie-
kiedy musiata do drogi tajemnych, najwęższych niecierpiąc, walczyła się pole denta-
nów legalnej.

Powstała społeczność, jak w ster osiady ludowej, iadny niedzielaż, mu na nie, pomocy
państwowej. Gdy Macieja andrzejska pracuje, nad ludem współzawodnicze re realizacja

1031501

logiki

narzędzi

ustaleni

diakonii

no

skolnej

Projekt Udzierwy.

(oszczędności).

1833/51

Wśród wielu nauk, spędzających na nasze społeczeństwo w bliźszej dobie przemowej, - jedną jest - najpiękniejszą, najbardziej miłą: oświata ludu polskiego.

Opiekane warunki, w jakich kraj nasz znajdował się do ostatnich czasów, obniżyły ogólny poziom naszej kultury. Uwzględniając się to nie w wszystkich partach naszego życia umysłowego, społecznego i narodowego, lecz nie zawsze tak jasnowo, jak w dziedzinie szkolnictwa i ogólnego życia ludowego w szeregu wieści.

Wierząc, wstawiając się do Boga za niedbanie tego najważniejszego obrotu ujawniło się w ostatecznym rachunku, w przeradzającej statystyce analfabetów.

Kraj, który niegdyś, przed 130 laty, pierwszy wśród wszystkich społeczeństw narodów cywilizowanych, powstał do życia Ministerjum Oświaty, pod nazwą „Komisji Edukacyjnej”, kraj, który w historii swego szkolnictwa miał mężów tej miary, jak: piramowicz, Kossowski, Rostok, Andrzej Kowalski, Ignacy i Stanisław Potoccy, Maszczycki i wielu innych - dzisiaj, po wielu latach obcej a wrogiej gospodarki, jest krajem analfabetów.

Tych nierozginiętych katek umysłowych, nie umiejących czytać i pisać, mamy około $\frac{1}{4}$ całej ludności.

Porzostaliśmy pod względem szkolnictwa nie tylko za Zachodem, lecz nawet za Rosją. W Niemczech przypada jedna szkoła ludowa na 900, w Danii na 450, w Szwajcaryi na 350, a w Norwegii na 275 mieszkańców. - W ziemskich guberniach Rosji przypada jedna szkoła na 1500, w Królestwie natomiast jedna szesnastka na 3000, w miastach - na 4000 ludności.

Stosownie do urzędowego spisu jednorodniczego ludności

Wład. Int. -
Asocj.

w 1897r., napisano w samej Warszawie, w tem kraju polskiej umysłowości, przeszło 318,000 analfabetów.

Al coż dopiero mówić o charakterze i wartości tychże szkół w stosunku do Zachodu, gdy zwróćmy uwagę na to, że głównym ich celem i pierwszym zadaniem była nie oświata, ale wywarodowienie.

Lud nasz, wierząc w nich tylko zamach na swoje najświętsze prawa i ideały, miał je we wrogostwie i starał się ich uniknąć. - A następstwa fatalne były do przewidzenia.

Ogromny rozwój szkolnictwa w ogóle, a szkolnictwa ludowego w szczególności - na Zachodzie i narodów wolnych i kulturalnych, zawdzięczać należy trzem współczesnym czynnikom: nauce w języku ojczystym, troskliwej opiece państwa, które kosztem olbrzymich sum, corocznie wstawianych do budżetu, zakładała na całej przestrzeni kraju szereg szkolek, szkół ludowych różnych typów - nauce wskazywał przez państwo popieraną inicjatywę i samopomocę społeczną.

U nas te trzy czynniki, właściwie mówiąc, przez ostatnie czterdzieści lat w rachubę brać nie mogły.

Że tak było, nie z naszej stało się winy. Starano się u nas tamować oświatę - a polepszenie tych stosunków nie udało w naszej mocy.

Obecnie ciężkie czasy wprowadziły jeszcze nie przesły, jednakże świat nasz już jasniejszą chwila, nadzieja lepszej przyszłości.

Stał się fakt niezmiernie doniosły: ustawa „polskiej Macierzy Szkolnej” porządkowała i sankcyjowała.

Dotychczas działalność tej najważniejszej w kraju Instytucji rozwijać się może w całej pełni w świetle jawności i kontroli publicznej.

Przyniesie i będzie przez długie lata inicjatywę przy

walnia i samopomoc społeczna, może skutecznie spoj-
obierać w sprawie rozwoju nauki i oświaty wśród społe-
czeństwa.

Całkowit kraj cały i wszyscy ludzie dobrej woli w któ-
rych sercach nie wygasła miłość Ojczyzny winni skupić
się około Macierzy dla poparcia jej tak ważnych zadań,
mających na celu kulturalne odrodzenie całego narodu.

Spółudział w urzeczywistnieniu celów Macierzy nie
jest bynajmniej aktem dobroczynności publicznej, lecz
^{stanowi kategorię czynu obowiązku obywatelskiego}
obowiązek temu większy, im większe było zaangażowanie.

Mamy już dzisiaj możliwość zakładania prywatnych
szkół polskich. Z tej możliwości skorzystać i się tej pra-
cy powieć cały ogół polski, a przedsiębiorstwem warstwy
produkcje wykorzystaniem i zainicjatywą, bez różnicy
przekonań politycznych. Cel radości czynienia temu
obowiązkowi należy zarówno być i rozwój, jak obrona od-
upadku i niemy naszej budowy społecznej.

Lud jest naszą przyszłością i ostoją w złej czy dobrej do-
li - lecz lud moralny, oświecony, pracowity i przejęty po-
święceniem obywatelskich obowiązków. Al więc wszystkie
usiłowania nasze winny zogniskować się w ofiarnym po-
parciu zadań Macierzy, mających głównie na celu oświe-
tę szerokiej mas ludowych wiejskich i miejskich.

Rada Nadzorcza i Zarząd Główny złożył sobie spro-
wę z ogromu podjętych zadań i cięższej na nich odpo-
wiedzialności.

Macierz ma przygarnąć do siebie wszystkie potrzeb-
niejszych i brakujących wiedzy, - ma usunąć analfabe-
tów, rozpruć ciemnotę, zapobiega zdradzeniom obywatel-
stw - natomiast wychować wierzące, obywatelne, idące z postę-
pem cywilizacji, i zaradkiem czujące po polsku pokoleństwo.

Do spełnienia tych zadań powinniśmy przystąpić po-
nie w rozterce stroniącej, lecz wszyscy razem zjed. w sercu.

Macierz ma być wyrazem powołanej narodzi-
woli i powołanej rozumnej troski o własne przysła-
nie tyłko ratem podług brzmienia ustawy, lecz
i w życiu - Macierz ma stawić całemu ogółowi i tam sa-
mem zasada stać ponad stronictwami.

Gdy istnie o całej naród, wszelkie drugorzędne interesy
klasy i stronnice muszą być podporządkowane ogół-
nemu dobru. - Macierz złożyła jedynie w owym spotnia-
wie olbrzymie zadania, jeżeli ja, w tym poprzę wszystkie
wartości narodu - bogactwa i mniej rozumni, - jeżeli ca-
łe społeczeństwo stawia się jej orędownikiem, stoczy ją
opieką moralną i ujęty. Kojnej pomocy materialnej.

W tym przekonaniam, w tej nadziei Pała Nadzi-
era i Laryel główny odwołuje się do rozumu i patrioty-
zmu naszego społeczeństwa.

